

УДК [37: 7.012:504]

В. Ф. ПРУСАК

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ДИЗАЙНЕРА В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Визначені особливості екологічного світогляду майбутнього дизайнера та умови його формування в системі неперервної освіти під впливом виховних і педагогічних чинників на різних рівнях у ході полікультурного виховання, на основі сформованого екологічного мислення індивіда та тісного взаємозв'язку світоглядних і професійних орієнтацій. Процес становлення екологічної світоглядної позиції відбувається завдяки екологізації освіти загалом і дизайн-освіти зокрема.

Ключові слова: майбутній дизайнер, екологічний світогляд, екологічна культура, екологічне мислення, полікультурне виховання.

В. Ф. ПРУСАК

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ БУДУЩЕГО ДИЗАЙНЕРА В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Определены особенности экологического мировоззрения будущего дизайнера и условия его формирования в системе непрерывного образования под влиянием воспитательных и педагогических факторов на разных уровнях в процессе поликультурного воспитания, на основании сформированного мышления индивида и тесной взаимосвязи мировоззренческих и профессиональных ориентаций. Процесс становления экологической мировоззренческой позиции совершается благодаря экологизации образования в целом и дизайн-образования непосредственно.

Ключевые слова: будущий дизайнер, экологическое мировоззрение, экологическая культура, экологическое мышление, поликультурное воспитание.

V. F. PRUSAK

FORMING OF ENVIRONMENTAL OUTLOOK OF THE FUTURE DESIGNER IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

The paper determines the peculiarities of environmental outlook of the future designer and conditions of its forming in the system of continuous education under the influence of a number of educational and pedagogical factors at different levels, namely in the course of multicultural education, on the basis of formed ecological thinking of an individual and close interconnection of ideological and vocational orientations. The process of formation of an environmental ideological position takes place due to ecologization of education in general and in particularly design education.

Key words: future designer, environmental outlook, ecological culture, ecological thinking, multicultural education.

Однією з потреб людини, що задовільняється в процесі здобуття освіти, є прагнення створити загальне уявлення про навколишнє середовище, в якому відбувається її становлення як фахівця. Цілісне уявлення про світ дає змогу людині глибше зрозуміти значення і цінність власної професійної діяльності. Тому в підготовці майбутнього дизайнера разом з фаховими наявні екологічні знання, що надають його діяльності світоглядної осмисленості.

Сьогодні екологічні знання набувають статусу світоглядних, і потребують постійного оновлення на різних етапах та усіх сферах життєдіяльності людини. Постає проблема неперервної екологічної освіти, мета якої – формування екологічного світогляду, заснованого на єдності людини та природи. Головна завдання екологічної освіти: формування високої культури ставлення до природи і нової системи цінностей; виховання соціально-екологічної активності людини; розвиток здатності моделювати та прогнозувати наслідки діяльності щодо навколишнього середовища; забезпечувати можливості отримання основних уявлень про природні екосистеми та шляхи безпечної взаємодії людини і навколишнього середовища тощо.

В умовах розвитку неперервної освіти екологічні знання набувають все більшого значення і стають одним з ключових положень формування особистості майбутнього фахівця.

Питання екологічної підготовки є актуальними в сучасних наукових дослідженнях. У роботах О. Бойчука, О. Генісаретського, В. Даниленка, Л. Жадової, К. Кондратьєвої, Г. Кур'єрової, В. Сидоренка, Ю. Шатіна й інших науковців розглянуто проблеми визначення ролі та місця екологічної складової у дизайні. З об'єктивним розумінням проблем екологічної освіти і виховання знайомлять Г. Білявський, І. Костицька, Т. Нінова, М. Падун, Г. Пустовіт, Р. Фурдуй, С. Шмалей. Напрями розвитку сучасних філософських, психолого-педагогічних та екологічних тенденцій вирішення екологічних проблем глобального масштабу розглядали В. Вернадський, В. Крисаченко, А. Маслоу та ін. П. Бачинський, В. Кушерець, В. Ломакович, В. Марченко, Т. Мишаткіна, А. Степанюк, Є. Подольська та інші вчені звертають увагу на важливі моменти в екологічній освіті: фундаменталізацію, світоглядну спрямованість та її вагомість на шляху збалансованого розвитку, посилення екологічної домінанти у навчально-виховному процесі, екологізацію освіти та її технологізацію і неперервність.

Метою статті є визначення особливостей екологічного світогляду майбутнього дизайнера та умов його формування в системі неперервної освіти.

Визначимо насамперед особливості екологічного світогляду майбутнього дизайнера. Врахування особливостей формування екологічного світогляду, змін і принципів управління ним дають змогу підтримувати сталість людського існування на рівні окремого індивіда та людської спільноти у біосфері. Актуальною проблемою майбутнього стає розробка нових світоглядних позицій, що формують систему цінностей, орієнтацій гармонії людини і природи, дії людини згідно із законами природи. Тому формування світогляду, який дав би змогу освоювати професійну діяльність на основі сучасного розуміння природи, є надзвичайно актуальним завданням, тісно пов'язане зі свідомістю людей, рівнем їхньої освіченості та вихованості, пріоритетами їхніх моральних цінностей, що сформувалися в сучасному суспільстві [10, с. 21–29].

Екологія, як галузь знань, набуває інтенсивного поширення, істотно впливає на переорієнтацію цілей освіти, а також на якість підготовки і перепідготовки фахівців і покликана формувати широкий погляд на навколишній світ, людство та природу [6, с. 82].

Світогляд – це суспільна форма самосвідомості людини. Його розглядають, як перетин образу світу, самообразу людини, її самопроєкції на світ і самовизначення у світі. На відміну від індивідуальної самосвідомості, світогляд є дуже стійким утворенням. Це самосвідомість людини, стало зорієнтованою у світі [2].

Екологічний світогляд є своєрідною роду мобілізаційною програмою щодо включення людини у стосунки з природою. Ця програма закладається в процесі освіти. На думку В. Червонецького, екологічна підготовка дозволить набагато докладніше сформувати ставлення до соціальних проблем довкілля, наслідків діяльності людини у навколишньому середовищі, встановити її результативність, відповідність здоровому глузду, певним нормам і принципам моралі, створить відповідний психологічний стан, який вплине на прийняття рішень щодо навколишнього середовища і моральну відповідальність за наслідки втілення [11, с. 76–81].

Відповідно процес формування екологічного світоглядної позиції відбувається завдяки екологізації освіти. Це забезпечується шляхом введення в навчальні програми спеціальних дисциплін екологічного спрямування, а також наповнення інших дисциплін матеріалом екологічного змісту. Мета екологізації освіти – переорієнтація світогляду в процесі навчання з антропоцентричного на біосфероцентричний. Вона має забезпечити екологічно відповідальну поведінку протягом усього життя, вироблення міждисциплінарного підходу в процесі навчання і пізнання, необхідного для вирішення сучасних життєво важливих локальних, регіональних і глобальних проблем і руху до екобезпечного майбутнього [4, с. 307]. Таким чином, екологізація розглядається як процес впровадження нових технологічних систем людської діяльності без помітного погіршення, а навпаки, з метою покращення природного середовища. Крім того, виокремлюється світоглядна функція екології, яка відіграє роль засобу трансформування в особистісні цінності, ідеали, мрії, переконання, події, сподівання, тобто в усе, що є основою світогляду майбутнього фахівця.

Потреби суспільного виробництва сприяли виникненню напрямів прикладної екології, які зумовлюються галузевими особливостями застосування екологічних знань у професійній

діяльності людини. «Цілком логічним став той факт, що на певному етапі свого розвитку, під впливом знань соціально-економічної практики, як термін, так і вся наука «екологія» почали обслуговувати широкий спектр галузевих і міжгалузевих досліджень» [1, с. 21]. У зв'язку з тим, що проектно-художня діяльність також все більше набуває нових рис, які відображають екологічну свідомість, нині з'явилася необхідність виокремити екологічний дизайн, який вирішує проблему сприятливого впливу на людину проєктованого навколишнього середовища.

Дизайнерська діяльність – це суб'єкт-об'єктні відносини, котрі формуються в контексті конкретних соціокультурних умов як певне коло регулятивних формоутворюючих ідей, що включають завдання, матеріал, засоби і способи діяльності, через які самоздійснюється і самостверджується суб'єкт в процесі трансформації суб'єктивного в об'єктивне. В концепціях дизайнерської діяльності утілюється безупинне розширення свободи і самореалізації особистості. В структурі дизайнерської діяльності виокремлюється інваріантно-реверсивні та іманентні патерни, що розкриваються у формах пізнавальної й практичної діяльності суб'єкта, здатних впливати на виникнення нових ефективних дизайнерських виробів. Через суб'єкт-об'єктне відношення дизайнерський процес співвідноситься з глибинними соціокультурними національними засадами суспільства. Дизайнерська діяльність – це процес, що включає ціль, засоби, результат, типи і форми діяльності, які різняться за суб'єктом, об'єктом, функціями і цілями. Результатом дизайнерської діяльності є виникнення соціального, культурного, цивілізаційного феномена, що являє собою продукт діяльності з проєктування предметного світу, розробки екологічно чистих виробів, раціональної побудови предметного середовища, адекватних сучасному суспільству [9, с. 15].

Людина, проєктуючи і створюючи навколишнє середовище, стала застосовувати такі інструменти, технології, матеріали, які здатні порушувати рівновагу природних процесів. Із приходом індустріалізації напрями роботи дизайнера стали набагато ширшими. Сьогодні складно уявити будь-яку сферу людської діяльності, в якій не працював би дизайнер [5, с. 47]. Тому важливою рисою екологічного світогляду майбутнього дизайнера є усвідомлення соціальної функції цієї професії у житті суспільства.

Зовнішній прояв світогляду – культура. Разом з тим вона не є природним явищем. Культура досягається навчанням, освітою, тривалим тренінгом. Світоглядні теорії (ідеї) зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення творчо-гуманітарного (планетарно-космічного) типу особистості як цілісного суб'єкта культури [12, с. 35]. Тому в процесі фахової освіти дизайнер формується як полікультурна особистість, котра, зокрема, проявляє високу екологічну культуру. Саме полікультурність є особливістю його екологічного світогляду.

Ще одна особливість екологічного світогляду майбутнього дизайнера – тісний взаємозв'язок світоглядних і професійних орієнтацій. Професія дизайнера поєднує риси взаємодії людини з художнім образом, природою, технікою та самою людиною. Поєднання вимог цих відношень є складним. На думку польського вченого Т. Граца, найважче поєднати суб'єктивну сутність людини і гуманізацію відношення «людина – людина» та «людина – техніка». Оскільки людина – неповторна цілісність, її не можна розглядати як суму елементів (зокрема потреб, цінностей, поведінки, здібностей, ставлення до інших тощо). Сутністю людини є її людський контекст, а унікальна природа людини реалізується через зв'язки з іншими людьми; людина свідомо самої себе, самоутвердження як чинник нашого досвіду становить процес безперервний і багатоетапний, людина має можливість вибору і є істотою з власними задумами та намірами, що виявляється у досягненні мети, оцінках, творенні значень та інтерпретації сенсу; природу людини характеризує постійна еволюція, прагнення до самореалізації в різних сферах життя, в тому числі професійній [3, с. 159–160].

Таким чином, особливостями екологічного світогляду майбутнього дизайнера є тісний взаємозв'язок соціальних, особистісних та професійних орієнтацій.

На нашу думку, умовами формування екологічного світогляду в системі неперервної освіти є:

- багаторівневе формування екологічного світогляду;
- полікультурне виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вузу;
- розвиток поглибленого екологічного мислення та формування активної екологічної позиції.

За першою умови необхідно враховувати, що світогляд може бути поділений на такі рівні організації: світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння. Світовідчуття – найбезпосередніший за змістом спосіб ствердження світогляду. Більш конкретно, ніж у світовідчутті, вже як такий, що є доступним «огляду», світ постає на рівні світосприйняття. Подальшої своєї конкретизації світосприйняття дістає на більш високому рівні організації світоглядного змісту – на рівні світорозуміння. Тут образ світу набуває рис картини світу. Відповідно до типу світогляду, в межах якого й засобами якого вона здійснюється, картина світу може бути міфологічною або релігійною, буденною або науковою.

Тому формування екологічного світогляду студента іде від знань (поняття про те, чим є даний предмет) до пізнання (поняття про суть, природу, походження екології, її місце в системі освіти, чинниках, процесі та тенденціях її розвитку, а також розвитку екологічної ситуації), до вмотивованого бажання і необхідності збереження природи. Ця умова формування екологічного світогляду забезпечується неперервністю фахової освіти дизайнерів.

Оскільки проблеми формування екологічної підготовки майбутніх дизайнерів мають чітко виражену світоглядну спрямованість, вони можуть бути успішно вирішені лише в контексті полікультурного виховання. Полікультурне виховання майбутніх дизайнерів в умовах освітньо-виховного середовища вузу реалізується шляхом: використання виховного потенціалу усіх фахових дисциплін для сприйняття системи професійних цінностей; поглиблення загальнокультурної підготовки студентів у процесі викладання суспільно-гуманітарних та природничих дисциплін; інтеграції загальної та професійної підготовки з полікультурним вихованням; формування пізнавального інтересу студентів до світової екологічної культури; формування позитивної мотивації до сприйняття екологічної інформації та її активного використання; формування потреби удосконалення і підвищення власного рівня екологічної культури.

Важливою умовою формування екологічного світогляду, що допомагає досягнути позитивних змін в довкіллі, є критичність екологічного мислення та формування активної екологічної позиції. На цій основі виробляється здатність приймати екологічно виважені рішення, виявляти сутність екологічних проблем і визначати способи їх вирішення.

Як бачимо, екологічний світогляд майбутнього дизайнера формується у процесі неперервної освіти під впливом виховних і педагогічних чинників: на різних рівнях, у ході полікультурного виховання, на основі сформованого екологічного мислення індивіда.

Таким чином, у системі неперервної екологічної підготовки майбутнього дизайнера одним з базових компонентів є формування екологічного світогляду на кожному з етапів загальної та професійної підготовки. Введення у зміст навчання екологічних дисциплін повинно органічно поєднуватися з максимальним використанням потенціалу всіх навчальних дисциплін у контексті розвитку позитивної мотивації до поглиблення та вдосконалення екологічних знань. Зміст екологічної підготовки дизайнера доцільно визначити як систему знань про предметні галузі екології в контексті вивчення дисциплін, що забезпечують формування та розвиток професійно важливих особистісних якостей студента. Основу змісту екодизайнерських дисциплін становить система знань про відповідні предметні галузі.

Екологічні знання за своїм змістом мають міждисциплінарний характер, в їх межах відбувається як трансформація ідейних і моральних орієнтирів світобачення, так і організація людського діяльнісного ставлення до світу. Екологічні знання повинні давати розуміння того, як досягти симбіозу техніки, виробництва і природи – цих неузгоджених нині компонентів біосфери і соціосфери.

За рівнем узагальнення екологічні знання можна поділити на локальні, тематичні, предметні та філософські, які є наскрізними для кількох навчальних дисциплін. Авторська програма наскрізної екологічної підготовки студентів спеціальності «Дизайн» охоплює дисципліни освітньо-професійних програм підготовки бакалавра, спеціаліста, магістра. Відповідно до програми екологічний зміст певною мірою включають практично всі дисципліни навчального плану підготовки дизайнерів. У кінцевому рахунку, програма має на меті, не накопичення студентом протягом навчання екологічних знань, а створення системи екологічних знань, умінь та навичок, набуття, яких розширить та сформує екологічний світогляд, змінить свідомість майбутнього дизайнера. Екологічна складова його мислення стане

нормою поведінки, фаховою установкою, визначить особистісну позицію, відбудеться переорієнтація професійних цінностей [8].

Особливе місце у підготовці майбутніх дизайнерів займають спеціальні та професійно орієнтовані дисципліни, оскільки на їх основі формується світогляд фахівця з дизайну. Провідне місце серед таких дисциплін на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр», займає навчальний курс «Екологічний дизайн», де розкриваються теоретичні положення формування екологічного дизайну як світогляду суспільства [7].

Під час формування екологічного світогляду в системі неперервної освіти реалізуються світоглядна, освітньо-виховна, валеологічна, природоохоронна, адаптивна, гносеологічна, інформативна, креативно-мистецька та соціальна функції неперервної освіти, що й стане предметом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васюта О. А. Екологічна політика: національні та глобальні реалії. У 4 т. / Васюта О. А., Васюта С. І., Філіпчук Г. Г. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – Т. 1. – 480 с.
2. Васянович Г. П. Вступ до філософії: навч. посібник / Г. П. Васянович. – Львів: Норма, 2001. – 216 с.
3. Грац Т. Основні умови ефективності професійної підготовки кадрів / Т. Грац // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 1. – С. 157–164.
4. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / редкол.: А. В. Толстоухов (гол. ред.) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. – Т. 1. – 432 с.
5. Звенігородський Д. Л. Екодизайн та його коефіцієнт корисної дії / Д. Л. Звенігородський // Вісник ХДАДМ. – 2009. – № 6. – С. 47–51.
6. Мамедов Н. М. Основи екологічного образования / Н. М. Мамедов // Філософія екологічного образования: монографія / под общ. ред. И. К. Лисеева. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – С. 72–88.
7. Прусак В. Ф. Екологічний дизайн: навч. посібник для студентів спеціальності 8.020210 «Дизайн» освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / В. Ф. Прусак, Н. Г. Лук'янчук. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2008. – 134 с.
8. Прусак В. Ф. Програма наскрізної екологічної підготовки студентів спеціальності «дизайн» напряму 0202 «мистецтво» / В. Ф. Прусак. – Львів: РВВ УкрДЛТУ, 2004. – 10 с.
9. Рижова І. С. Дизайн як фактор гармонізації відносин суспільства і особистості: методологічні засади: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Ірина Станіславівна Рижова. – К., 2008. – 32 с.
10. Совгіра С. Екологічна освіта в контексті трансформації національної системи освіти / С. Совгіра // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 6. – С. 21–30.
11. Червонецький В. В. Екологічна освіта учнів країн Східної та Центральної Європи / В. В. Червонецький. – Донецьк : Юго-Восток, 1998. – 284 с.
12. Черепанова С. О. Людина культури у творчому синтезі філософії освіти та мистецтва: перспективи ХХІ століття / С. О. Черепанова // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 34–52.